

CSISZÁR ZOLTÁN

A hódoltság peremén

A TÖRÖK KORI ALSÓ-KEMENESHÁT (16. SZÁZAD)

Bevezető

A *Vasi Szemle* 2023. évi 1. és 3. számában két részletben közölt tanulmányom az Alsó-Kemeneshát (történelmi Kemenes-vidék) középkori településeit vette számba, 47 feltételezhetően lakott helyet (*villa* 'falu'; *possessio* 'birtok, földbirtok'; *praedium* 'majorság, puszta'; *terra* 'föld, birtok') nevez meg a Magyar Nemzeti Levéltár középkori oklevéltára és középkori okmánytárai alapján. A középkori oklevelek településekre vonatkozó információtartalma kicsi, főként csak birtoklástörténeti jellegű részadatokat tartalmaznak, szerencsés esetben is csak a település birtoklástörténete rekonstruálható.

A történelmi Kemenes-vidék középkori településeinek hivatkozásait tekintve nincs okunk kételkedni abban, hogy ezek nagy része túlélhette a középkort. A hazai köztudat az ország állapotának romlását a mohácsi vész utáni török dúlásokhoz köti. Az Alsó-Kemeneshát jelenleg létező 17 településének kivételével, a többi az újkorban szinte teljesen eltűnt. Jelen tanulmány ennek nyomába ered, megpróbálja feltárni, hogy ez a változás kimutatható-e a török kori dokumentumokban.

A török kor (török hódoltság) Buda 1541. évi bevételével vette kezdetét, Szulejmán szultán kihasználva szövetségese, I. János magyar király 1540. évi váratlan halálát, a Magyar Királyság elfoglalását tűzte ki célul. Az ezt követő események az ország közismert háromfelé szakadásához vezettek, az oszmán fennhatóság alatti terület (hó-

doltság) központja, mint beglerbégység,¹ Buda (budai vilájet) lett.

A 16. századi török hódoltságra vonatkozó történelmi térképek általában a három országrészt eltérő színekkel és éles határvonallal ábrázolják. A határvonal az Észak-Dunántúlon a Balaton déli partjának folytatásában Palota (Várpalota) és Csókakő irányában Tatát megkerülve tart északkeletre, a Dunát Komárom és Esztergom között éri el. Ezen térképek alapján joggal gondolhatnánk, hogy a határvonaltól 70–80 km-re nyugatra lévő, a „Marcal és mellék-vizeinek mocsarai által védett” Kemenes-vidék még jelentős károk nélkül átvészelhette a 16. századi eseményeket.

A részleteket vizsgálva azonban más kép bontakozik ki. Valójában nem voltak megállapított és főként nem tiszteletben tartott határok, a térképeken ábrázolt határvonal nem más, mint illúzió, valóságnak tetsző látszat – valószínűleg a drinápolyi békekötés (1568) során képviselt területi igényre alapozott jelölés.

Egy kistérség és a hozzá tartozó egy-egy település életét meghatározó történelekről csak ritkán találunk érdemi, részletes információt, ezekre inkább csak a jelentősebb helyekre vonatkozó eseményekből, illetve a nagyobb teret és időszakot átfogó folyamatokból következtethetünk. Így egy kistérség vagy egy kisebb település történetét érintően csak nagyvonalú, vázlatos képet tudunk kialakítani és csak valószínűsíthető jellegű megállapításokat tehetünk.

¹ Beglerbég (kormányzó) vezette tartomány.

De talán van más lehetőség is: a korabeli közigazgatás dokumentumainak feldolgozása és értékelése.

A szócikk – tekintettel a területi korlátokra – csak a települések török kori státuszára vonatkozó adatokat tárgyalja, nem célja a 16. századi birtoktörténet feltárása, sem a részletes demográfiai elemzés.

A Kemenes-vidéki települések a török defterekben

A Vas megye múltjából-sorozat Levéltári Évkönyvének egyik tanulmányában² vélhetőleg töröknek behódolt kemenesi falvak (KIS SITKE³, NAGY SITKE⁴, KECSKE⁵, MARTONFALVA⁶, SZENTMIKLÓS⁷, TOKORCSI⁸, VISCSEGE⁹)¹⁰ is előkerültek.

A magyarországi szandzsákok¹¹ összefírását a törökök már 1540-ben megkezdték, a hódoltság területét szandzsákokra, ezeket pedig náhijékre¹² osztották. Fehérvár 1543. szeptemberi elfoglalását követően a fehérvári (korabeli török nevén: *Isztolni Belgrád*) szandzsák megszervezése is megtörtént, részletes leírása Vass Előd egy későbbi ta-

nulmányában¹³ található. Ez a munka a szandzsák szervezetének ismertetésén túl, három adóösszeírásból (1563–1566. évi dzsizje [fejadó] -defter¹⁴, 1570. évi idzsmál [birtok] -defter, 1574–1595 közötti tahrír [részletes] -defter¹⁵) tartalmaz adatokat.

Már az 1563–1566. éviben megtalálható a pápai náhije, amihez 33 helység tartozik.

A részletesen ismertetett 1570. évi defterben, a jelen cikkben vizsgált kistérséget és közvetlen környezetét érintően már öt náhije (pápai, sárvári, vasvári, jánosházi, rábai) található, összesen 133 helységgel.

A pápai náhijébe sorolt ASSZONFALVA¹⁶, KECSKÉD¹⁷, KEMENESMAGASI¹⁸, {KENYÉRI, KISSITKE, MIHÁLFALVA, NAGYSITKE, SZENTMIKLÓS és VONOK}¹⁹ valószínűleg kemenesháti települések.

A pápai, sárvári, rábai nahijékben az Alsó-Kemeneshát szomszédságába eső Rábán túli települések is előfordulnak. Ilyen a pápai nahijében SEBES, a rábaihoz tartozóan pedig RÁBA-KECSŐL (üres és lakatlan megjegyzéssel és 1000 akcse adóval), VÁGA (Vág), PÁLFALU (véltetően: Páli) és SZAN (Szany).

Az 1574–1595 közötti defterben a fenti öt náhijéhez már 186 helység tartozik. A defterekben felvett helységek két csoportra bonthatók, a becslés alapján felvett és a részletes felmérésen alapuló adózókra.

- 2 Vass Előd: Vas megyei helységek III. Murad szultán korabeli adóösszeírása 1574–1595. Vas megye múltjából. Levéltári Évkönyv 2., 1982. (továbbiakban: Vass, 1982.) 33–53. p.
- 3 Vass, 1982. 44., 45. p.
- 4 Vass, 1982. 44. p.
- 5 Vass, 1982. 42. p.
- 6 Vass, 1982. 41. p.
- 7 Vass, 1982. 43. p.
- 8 Vass, 1982. 41., 42. p.
- 9 Vass, 1982. 42. p.
- 10 Megjegyzés: a szerző szerint „A közlés módja az eredeti török arab betűs szöveg átírása a jelenlegi magyar helyesírásra, illetve szó szerinti lefordítása.”, így ezeket a jelen szócikkben azonos formában adtam meg.
- 11 Az oszmán katonai és közigazgatás területi egysége, a vilájet része.
- 12 A szandzsák részét képező közigazgatási egység.

- 13 Vass Előd: Források a Székesfehérvári szandzsák történetéhez 1543–1688. Fejér Megyei Történeti Évkönyv 19., 1989. 69–200. p. (továbbiakban: Vass, 1989.)
- 14 Összeírás.
- 15 Mostani elérhetősége: Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára. A székesfehérvári (Isztolni Belgrád) szandzsák adóösszeírása, X 44 16 – No. 657./1595.
- 16 Vass, 1989. 114. p.
- 17 Vass, 1989. 114. p.
- 18 Vass, 1989. 107. p.
- 19 Vass, 1989. 101. p.

Náhije	1563–1566. évi defter	1570. évi defter			1574–1595 közötti defter		
	Helység-szám	Helység-szám	Becslés szerinti	Részletes	Helység-szám	Becslés szerinti	Részletes
pápai	33	86	38	48	67	?	?
sárvári	–	9	8	1	20 (?)	7 (?)	14 (?)
vasvári	–	3	2	1	73 (?)	10 (?)	65 (?)
rábai	–	26	11	15	6	?	?
jánosházi	–	9	5	4	21 (?)	3 (?)	16 (?)

1. táblázat

A fenti két forrásból vett adatok és azok megoszlása táblázatos formában összefoglalva²⁰ (1. táblázat).

A szerző összefoglaló megállapításai szerint:

„A török összeírások alapján a székesfehérvári szandzsák és egyben az Oszmán-török Birodalom legnyugatibb határvonala az 1582 körüli években a Rába folyó vonala volt: Gyórtól–Szentgotthárdig ... ; A fehérvári szandzsák területét a török adóösszeírók, „becslés szerint”, két részre bontják fel: mégpedig Fejér és Veszprém megyék területén – egy állandó adózó – úgynevezett belső területre; és Zala, Vas, Győr s Komárom megyékben pedig – csupán időszakonként adózó – külső területre.”²¹

Sz. Simon Éva a 16. századi délnyugaton túli oszmán terjeszkedésre vonatkozó monografikus igényű, hiánypótló munkájában²² közölte, a szigetvári szan-

dzsák kanizsai náhijére vonatkozó 1579. évi összeírásban, a vizsgált kistérséghez tartozóan három helység (SITKA²³, KAGYRAT²⁴ és SIMON²⁵ falu) azonosítható.

Mindhárom helység „ráják²⁶ nélkül”, SITKA a „Sárvár körzetében” megjegyzéssel, SITKA és KAGYRAT 100-100 akcse²⁷, SIMON pedig 500 akcse megállapított adóval szerepeltetett. Sz. Simon Éva szerint a „ráják nélküli” kifejezést az 1579. évi szandzsákösszeírásban a kanizsai náhije területén, a „hódolatlan lakott településekre használták” – „oszmán igényterületek”.²⁸ A fehérvári összeírásokban is hivatkozott „becslés szerint” terminust (javarészt felégetett, nem túl népes, nem adóztatható falvak) szintén oszmán igényterületként értelmezi.²⁹

Amennyiben a három helység lokalizációja helytálló³⁰ (ez SITKA esetében a „Sárvár körzetében” meghatározás³¹ miatt nem

20 A két hivatkozott forrásban az 1574–1595 közötti defterre vonatkozó adatok eltérnek, a helységszámnál az utóbbi forrásból vett adat szerepel: – (?); a forrásban nincs részletezve: – ?.

21 Vass, 1989. 89. p.

22 Sz. Simon Éva: A hódoltságon kívüli „hódoltság”. Oszmán terjeszkedés a Délnyugat–Dunántúlon a 16. század második felében. Magyar Történelmi Emlékek, Értekezések. Bp., 2014. (továbbiakban: Sz. Simon, 2014.)

23 Sz. Simon, 2014. 68., 273. p.

24 Sz. Simon, 2014. 68., 258. p.

25 Sz. Simon, 2014. 68., 273. p.

26 Behódolt adófizetők.

27 Az adóelszámolásnál használt oszmán pénznem.

28 Sz. Simon, 2014. 99. p.

29 Sz. Simon, 2014. 101. p.

30 Sitka (DL 7996.) és Simon falu (jelenleg: Somogy-simonyi) Somogy megyében is volt.

31 Sz. Simon, 2014. 76. p.

vonható kétségbe), akkor ez egyben arra is utal, hogy az oszmán-török katonai és közigazgatási egységei (a szandzsákok) a hódoltatást egymástól függetlenül végezték. De még így sem életszerű, hogy a feltételezhetően hódoltató céllal portyázó török Sitkétől *Kagymatig* (*Karimath*)³² végigdúlták a Kemeneshátat, de csak a két végére eső (három) falvat vették fel a defterbe.

A probléma nem egyedi, az 1579. évi (szigetvári szandzsák) összeírásban rendre megtalálhatók a „Körmend-, Vasvár-, Rábahidvég-, Sárvár-, Csorna-körzetében” hivatkozású helységek, az 1570. évi fehérvári szandzsákba újonnan felvett körmendi, vasvári, sárvári, rábai náhijék ellenére.

A mellékletként³³ közölt összeírás Sárvár körzetében megjelöléssel 18 helységet tartalmaz, ezek között némelyet földrajzilag is ellentmondásosan (pl. SOPRON város, NAGYSZONBOT város, CSŐPREG falu és SZIL falu Sárvár körzetébe tartozóan). Mindez azt a benyomást kelti, hogy ebbe az összeírásba minden olyan helységet felvettek, amit Nyugat-Dunántúlon valamilyen esemény kapcsán már regisztráltak – talán egy régebbi lista beillesztése.

Ezzel szemben a fehérvári szandzsák Vass Előd által ismertetett defterei a szervezetszám benyomását keltik, a székesfehérvári törökség nyugati irányú terjeszkedésének megfelelően új náhijék felvétele történik. 1574–1595 között a vizsgált térséget érintő helységeket részben átsorolták az új sárvári (*KECSKE*³⁴, *MARTONFALVA*³⁵, *SZENTMIKLÓS*³⁶, *TOKORCSI*³⁷, *VISZCSEGE*³⁸) és vasvári (*KIS SITKE*³⁹, *NAGY*

*SITKE*⁴⁰) náhijékbe. Ezek részletes adatait (adózők neve, kapuk száma, adóérték, lokalizációs adatok) Vass Előd cikkének függeléké⁴¹ tartalmazza.

Az itt közölt beazonosítás azonban a *SZENTMIKLÓS* és *VISZCSEGE* esetében megkérdőjelezhető, így a már az eredetileg is vagylagosan megadott *MARTONFALVA* nélkül, a fenti török összeírásokból a vizsgált térségben hét helység *SITKA* (*KIS-SITKE*, *NAGYSITKE*), *ASSZONFALVA*, *KECSKÉD* (*KECSKE*), *KEMENES-MAGASI*, *KENYÉRI*, *MIHÁLFALVA* és *VONOK* létezése igazolható.

Az oszmán-török defterek a fentiekben részletezett ellentmondások, tartalmi és egyéb korlátok (pl. olvashatósági, lokalizációs problémák) miatt a kitűzött cél (a történelmi Kemenes-vidék 16. századi státuszának feltárása) elérésére mint egyedüli források nem igazán alkalmasak.

Acsády Ignác – a történelmi statisztika hazai megalapozója – az 1892–1893. évi *Magyar Könyvszemle*ben⁴² az Országos Levéltár dicális összeírásainak gyűjteményére hívta fel a figyelmet, a 64 kötet tartalmának vázlatos ismertetésén túl kitért a forrásanyag sokoldalúságára és a 16–17. századi, helyi és nemzeti történetkutatásban való hasznosságára.

Ez a nagy méretű adatbázis az Elektronikus Levéltári Portálról közvetlenül is elérhető, a képfájlokat 2013-ban archiválták.⁴³ A Vas vármegyei adatok a 10., 11., 12–1., 12–2. kötetekben találhatóak, ebből a 16. szá-

32 Vasi Szemle, 2023. 3. sz. (továbbiakban: VSZ) 354. p.

33 Sz. Simon, 2014. 219–280. p.

34 Vass, 1982. 42. p.

35 Vass, 1982. 41. p.

36 Vass, 1982. 43. p.

37 Vass, 1982. 41., 42. p.

38 Vass, 1982. 42. p.

39 Vass, 1982. 44., 45. p.

40 Vass, 1982. 44. p.

41 Vass, 1982. 41–48. p.

42 Acsády Ignác: A dicális összeírások gyűjteménye az Országos Levéltárban. = Magyar Könyvszemle. Új folyam 1892–1893. 1. köt. 195–216. p.

43 Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára. Magyar Kamara Archivuma, Összeírások, Conscriptiones portarum (E 158). (továbbiakban: MNL OL CP E158)

zadra vonatkozó feljegyzések közel 2700 oldalt tesznek ki.

A történelmi Kemenes-vidék hódoltságbeli valós státusza

A Magyar Királyságban az állami adóztatás a 16. századtól rovásadó formájában történt, melyhez alapul az országgyűlések által elrendelt dikális összeírások (*dicales conscriptiones*) szolgáltak. Az alábbiakban részlezett adatok forrása ezen összeírások gyűjteménye, a fent már hivatkozott *Conscriptiones portarum* (E 158).

Az általam végzett kigyűjtés az 1548. évvel indul, ennek oka a korábbi összeírások nehéz olvashatósága. A közel fél évszázadot átfogó időszak 1582-ig tartó részét 15 éves bontásban vizsgáltam, az adatok stabilitásának vizsgálatára és a változások megállapíthatósága miatt évpárokat alkalmaztam. Az 1582 utáni időszak felbontása sűrűbb, próbáltam a változásokat jól mutató éveket kiválasztani. A lényegesnek ítélt részadatokat a könnyű áttekinthetőség céljából táblázatos formában közlöm. A táblázatok végén (utolsó sor vagy sorok) az összegzett adatokat is feltüntettem.

Az adatok részletezését tartalmazó táblázatokban használt jelölések: (*) /későbbi rájegyzés szerint; (?) /bizonytalan olvasat; – /a hivatkozott évben nincs adat; √ /nem szerepel az összeírásokban; < /összevont adat (*Himeskeő et Merse* együtt); **Sub.** /kettős adózású (behódolt) település.

A táblázatok a településeket a könnyebb áttekinthetőség miatt a földrajzi helyzetük alapján, a Kemeneshát északi részétől indulva az óramutató járásának megfelelő sorrendben tartalmazzák. Az első táblázatban minden jelenleg is létező település megtalálható, a továbbiakban csak az adathozható helységek szerepelnek.

Az adózó porták és házak száma

A fentiekben behatárolt közel fél évszázadban Acsády megállapítása szerint⁴⁴ a falusi közösség még tisztán földesúri intézménynek tekinthető, az adózásnak pedig a telek (*sessio*) és a kapu (*porta*) volt a közvetlen alapja – az egész jobbágYTELEK azonosnak vehető portával, a telek tisztán földesúri, a porta pedig tisztán adóügyi fogalom. Változtatás csak 1598-tól (és csak akkor is átmeneti jelleggel) történt, ekkor az adózás alapja a ház (*domus*) lett.

A történelmi Kemenes-vidék településeire vonatkozó adózási alapadatok (porta: „p” ; domus: „do.”) az összeírásokból jól meghatározhatóak, bár az adatok feljegyzése általában nem arab számmal történt.

A táblázat helységeit számba véve fel tűnő Kemenesszentpéter teljes hiánya, a bizonyítottan középkori településre nézve azonban ez valójában csak azt jelenti, hogy 1548 és 1596 között nem voltak adóztatható állapotú portái – csak ezt a megállapítást tehetjük más hiányzó helységekre is. 1598–1599-ben pedig Magyargencshez és Egyházaskeszőhöz hasonlóan nem voltak adóztatható házaik sem – ezek a települések a 16. század végére valószínűleg teljesen elnéptelenedtek.

Más okból nincs adat Vönöcköt érintően: értelmezésem szerint Vönöck nem esett adózási kötelezettség alá, mivel a vizsgált időszakban még tisztán egytelkes nemesek lakták, erre más helyeken található adatok.

Sitke adatai kezdetben (bár nem következetesen) összevontan, később pedig már településrészei szerint bontva szerepelnek.

44 Acsády Ignác: A magyar jobbágnépesség száma a mohácsi vész után. Bp., 1889. 11., 23. p. (Értekezések a történeti tudományok köréből: 14/3.)

1548-ban még Ostffyasszonyfa is Csöngével összevontan található, ennek oka talán birtokosaik azonossága lehet.

Az 1548. évi adatokat tekintve nagy a valószínűsége, hogy a térség már átért egy vagy több jelentős dűlást, a néha (1553-ban, 1555-ben) még *opp.*-ként (*oppidum*)⁴⁵ feltüntetett Pápoc ekkor már csupán nyolc adózó portával rendelkezett, 1552-ben még őrséggel védett – Nádasdy Tamás familiárisa *Pernezyth Egidio* még nyolc lovassal szolgált Pápocon.⁴⁶

Az adózó porták számát tekintve 1556-ig egyértelmű növekedés tapasztalható – békes évek, de még 1556-ban erős támadás érthette a térséget. A jóval későbbi iratok között ugyanis található egy 1556/1557. évi összeírás (*Defectus Regesti Dicatoris Comitatus Castriferrei anni 1557.*)⁴⁷, amelyben szereplő adózó portaszám csak 36½, hiányzó helységek: Kemenesszentmárton, Kemenessömjén, Kemenesmihályfa, Tokorcs, Nagysimonyi és Egyházaskesző. Értelmezése nem egyértelmű, valószínűleg ez a felmérés csak a változásban érintett helységek felülvizsgált adatait tartalmazza, erre utalhat a „*Respectu Regesti anni prioris 1556.*”⁴⁸ kiegészítés. Így a táblázat szerinti az 1556. évi portaszámot a felülvizsgálat 78½ portával csökkentette, a változásban érintett (feldűlt) helységek: Magyarencs, Kemeneshőgyész, Kemenesmagasi, Sitke, Ostffyasszonyfa, Csönge, Kenyeri, *Kechked*, *Mikulosfalua* és Pápoc.

Az így korrigált portaszám jó egyezést mutat az 1570. és 1572. évivel. 1582-ig még nő az adózó portaszám, de már nem éri el

az 1556/1557 előtti legmagasabb értéket. Az első év, amiben a kettős adózásra utaló „*Sub*” (*subjectus*)⁴⁹ jelzés felkerült a települések neve mellé, az 1582-es, ez évben csak Kemenesmihályfa, *Mikulosfalua* és Egyházaskesző nem volt behódolt státuszú. A hódoltság első hatéves szakasza nyugalmasnak tűnik, az adózó és behódolt porták száma kismértékben nő, ennek oka, hogy a török célja ekkor már az adóztatás fenntartása lehetett.

1588 utáni adatokból ismét erős dűlásra következtethetünk, a behódolt státusz ellenére az adóztatható portaszám a kezdeti érték közel ötödére csökkent le. Magyarencsén, *Mikulosfalua*-n, Pápocon, Egyházaskeszőn és *Hymusku*-n már nincs adóztatható porta, Kemenesmihályfán pedig csak ½ portát jegyeztek fel. A növekvő kényszer hatására már Kemenesmihályfa is behódolt, Magyarencs, *Kechked* és Egyházaskesző pedig valószínűleg teljesen elnéptelenedett, ugyanis itt 1598-ban már adóztatható házakat sem találtak.

1598-tól már házak összeírása történt, a házak száma az 1596-os portaszámnak több mint tízszerese, ebben az évben összeírt települések mind behódolt státuszúak. 1599-ben a házak száma kismértékű növekedést mutat, a török alávetettségre utaló „*Sub*” jelölés ekkor már nincs feltüntetve a települések neve mellett.

Az 1582 körüli defterben szereplő helységek adózó kapu (*porta*) számai: *KIS-SITKE*: 2, *NAGYSITKE*: 5, *KECSKE*: 3,

45 Mezőváros.

46 Kárfy Ödön: Tinódi Sebestyén halála. = Századok 1908. 275. p.

47 MNL OL CP E158 11. köt. 803. p.

48 MNL OL CP E158 11. köt. 805. p.

49 Alávetett, behódolt.

TELEPÜ- LÉS	ÉVSZÁM										
	1548 ⁵⁰	1549 ⁵¹	1555 ⁵²	1556 ⁵³	1570 ⁵⁴	1572 ⁵⁵	1582 ⁵⁶	1588 ⁵⁷	1596 ⁵⁸	1598 ⁵⁹	1599 ⁶⁰
	ADÓZÓ PORTÁK SZÁMA									ADÓZÓ HÁZAK SZÁMA	
Magyar- gencs	15½	11 (10)	18	18	4½	6½	8 Sub.	8 Sub.	–	–	–
Kemenes- hőgyész	12½	15½ (7)	18½	18½	8½	8½	11½ Sub.	11½ Sub.	1	11 Sub.	11
Kemenes- magasi	2½	3½	3	3	3½	3½	3½ Sub.	3½ Sub.	1½ Sub.	10 (?) Sub.	20 (?)
Vönöck	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–
Kemenes- szentmárton	2	2 (1)	7	7	5	3½	2½ Sub.	2 Sub.	½ Sub.	7 Sub.	7
Kemenes- sömjén	5	6½ (4)	11½	11½	6	6	9½ Sub.	9½ Sub.	2 Sub.	18 Sub.	18
Kemenes- mihályfa	9	14½ (7)	13½	13½	8	7½	7	7	½	25 Sub.	25
Tokorcs	13½	16½ (15½)	12½	12½	4½	4	3 Sub.	5 Sub.	3 Sub.	26 Sub.	26
Nagysimo- nyi	4½	6½ (3) (?)	4	4	4½	3	2½ Sub.	2½ Sub.	1½ Sub.	19 Sub.	19
Sitke (Kissitke)	16	–	15½	15½	–	–	–	–	–	8 Sub.	8
Sitke (Nagysitke)		10 (?) (9)			4½	5	8 Sub.	8 Sub.	7 Sub.	30 Sub.	30
Ostffyasz- szonyfa	22½	11	15	15	6	5½	5½ Sub.	5 Sub.	3 Sub.	26 Sub.	26
Csönge		11½	11½	11½	4	5	6½ Sub.	7½ Sub.	2 Sub.	46 Sub.	46
Kenyeri	2	6	7	7	7½	7½	8 Sub.	8 Sub.	3 Sub.	28 Sub.	28
Kechked	17	15 (17)	9	9	7½	7	7½ Sub.	7½ Sub.	2 Sub.	–	–
Mikulos- falua	4	5	8	8	6	5½	5½	5½ Sub.	–	10 Sub.	10
Pápoc	8	14	9½	9½	6½	6½	7 Sub.	6 Sub.	–	6 Sub.	6
Kemenes- szentpéter	√	√	√	√	√	√	√	√	√	√	√
Egyházas- kesző	3½	3	4½	4½	4	4	4	4½	–	–	–
Hymusku (et Merse)	–	–	–	–	–	–	2½ Sub.	2½ Sub.	–	<11 Sub.	<11
	137½	151½ (127½)	168	168	90½	88½	102 Sub.: 85½	103½ Sub.: 92	27 Sub.: 25½	<281 Sub.: <211	<291

2. táblázat

- 50 MNL OL CP E158 10. köt. 226–230. p.
51 MNL OL CP E158 10. köt. 460–462. p.
52 MNL OL CP E158 10. köt. 857–860. p.
53 MNL OL CP E158 10. köt. 981–983. p.
54 MNL OL CP E158 11. köt. 11–17. p.
55 MNL OL CP E158 11. köt. 346–348. p.

- 56 MNL OL CP E158 11. köt. 818–821. p.
57 MNL OL CP E158 11. köt. 961–968. p.
58 MNL OL CP E158 11. köt. 1051–1054. p.
59 MNL OL CP E158 11. 11. köt. 1135–1138. p.
60 MNL OL CP E158 12-1. köt. 229–232. p.

TELEPÜLÉS	ÉVSZÁM ⁶¹										
	1548	1549	1555	1556	1570	1572	1582	1588	1596	1598	1599
	BIRTOKOSOK SZÁMA										
Magyar-gencs	1	1	2	1	1	1	1	1	–	–	–
Kemeneshőgyész	3	3	3	3	3	3	3	3	1	1	1
Kemenesmagasi	2	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Vönöck	Tisztán egytelkes nemesek lakta település.										
Kemenes-szentmárton	1	1	1	1	1	3	2	2	1	1	1
Kemenes-sömjén	3	3	4	4	4	4	4	4	3	2	2
Kemenesmihályfa	3	3	3	3	3	3	3	3	2	1	1
Tokorcs	4	5	5	5	5	5	3	4	2	3	3
Nagysimonyi	4	3	1	1	5	3	3	3	2	1	1
Sitke (Kissitke)	3	–	6	6	–	–	–	–	–	1	1
Sitke (Nagysitke)		4			5	5	4	4	5	3	3
Ostffyasszonyfa	7	5	7	7	6	6	8	5	4	1	1
Csöngge		3	3	3	3	3	3	3	2	1	1
Kenyeri	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Kechked	1	1	1	1	1	1	1	1	1	–	–
Mikulosfalua	1	1	1	1	1	1	1	1	–	1	1
Pápoc	5	5	4	4	2	2	2	2	–	1	1
Egyházaskesző	1	1	1	1	1	1	1	1	–	–	–
Hymusku (et Merse)	–	–	–	–	–	–	1	1	–	1	1
	40	41	44	43	43	43	42	40	25	20	20

3. táblázat

61 Vrbarium Castri Kezew Anno 1587. HU MNL OL E
156 – a. – Fasc. 055. – No. 064. 2., 5. p.

(MARTONFALVA: 1, SZENTMIKLÓS: 3), TOKORCSI: 3, (VISZCSEGE: 4).⁶²

A keszői vár (*Castri Kezew*) 1587. évi urbáriumából is ismerünk portaszámokat a győri püspökség falvaira: Egyházaskesző (*Eghazas Kezew*): 11½, Mikulosfalua (*Zentt Mýklos ffallwa*): 10½.⁶³

Ezen adatokból úgy tűnik, hogy az egyházi összeírás jóval szigorúbb lehetett, mint a vármegyei és a török.

A Kemeneshát birtokosai

A dikális összeírások az adóztatható porták és házak összeírását birtokosokhoz rendelt tartalmazzák, a részadatok minden esetben a birtokos neve alatt vannak feltüntetve. A birtokosok számának kigyűjtésével és elemzésével pontos kép kapható a kistérség adóztatható helységeinek birtokosonkénti megoszlásáról, illetve ennek változásáról.

A táblázat adataiból megállapítható, hogy 1588-ig a térség adóztatható portáihoz (házaihoz) tartozó birtokszám csak természetesen tekinthető kismértékű ingadozást mutat, 1596 körül erős változás tapasztalható, majd a század végére némi csökkenés után állandósul.

A térség birtokállománya a feljegyzések szerint egyházi és magánföldesúri birtokokra osztható. Vannak tisztán egyházi települések (*Mikulosfalua*, Egyházaskesző, 1588-tól Pápoc), vegyes (Pápoc 1588 előtt), és tisztán magánföldesúri helységek (ide sorolva a teljes egészében vagy csak részben az egytelkes nemesei által is lakott helységeket is).

1584-ben⁶⁴ Vönöckön 19, Kemenesmagasiban 14, Nagysimonyiban 9 egytelkes nemest (*nobiles unis sessionis*) jegyezték fel, 1599-ben⁶⁵ Vönöckön 14, Kemenesmagasiban 15, Nagysimonyiban 5, Kemenes-szentmártonban 3, Ostffyasszonyfán 1 az egytelkesek száma.

A térség egyházi birtokosai a Győri püspökség és a Pápoci prépostság, a magánföldesúri birtokok nagyrészt az Ostffy, Sitkey, enyingi Török, Nádasdy, Ládony, Sárkány és Sibrik családok (*nobiles possessionis*) kezén voltak (nem minden birtokos neve olvasható). A két fenti táblázatból egyértelműen kitűnik, hogy a legnagyobb pusztulás főként az egyházi birtokú falvakat érte.

A nem adózók száma és megoszlása

Némely évben nagyobb részletességű összeírások készültek, ezekben a nem adózókat is összeírták. Az adatok több szempontból is igen beszédesek, ezért több táblázatba rendezve részletesebben közlöm.

A nem adózók száma a vizsgált éveket tekintve jelentős ingadozást mutat, egy adózó portára vetítve több mint harmincszoros eltérés is tapasztalható. Ennek oka nem csak az elnéptelenedés, elköltözés, vagy visszatelepülés-betelepítés lehet, hiszen az egyes években végzett összeírások csoportszáma⁶⁶ is változó. 1555-ben 5, 1570-ben 7, 1588-ban már 12 (némelyek nem olvashatók), 1596-ban pedig újra öt csoportba tartozóan történt az összeírás.

64 MNL OL CP E158 11. köt. 318–320. p.

65 MNL OL CP E158 12–1. köt. 124–130. p.

66 *Libertini* 'félszabad'; *inquilini* 'zsellér'; *pauper* 'szegény'; *deseta* 'elhagyott'; *combusta* 'felégett'; *officialis* 'birtokkezelő'; *servitor* 'szolga'; *nova* (...), *novuni*, *nova aedificia* 'új, új házas'.

62 Az évenkénti bontásban szereplő adatok forrása az első táblázat azonos évi adatainál hivatkozással egyező.

63 (*) – bizonytalan azonosítású helységek.

TELEPÜLÉS	ÉVSZÁM ⁶⁷				
	1548	1555	1570	1588	1596
	NEM ADÓZÓK (PORTA) ⁶⁸ SZÁMA				
Magyargencs	15	10	36	14	–
Kemeneshőgyész	18	–	46	27	2
Kemenesmagasi	9	3	12	11	8
Vönöck	–	–	–	–	–
Kemenesszentmárton	12	3	11	13	14
Kemenessömjén	14	–	42	30	23
Kemenesmihályfa	25	–	32	42	41
Tokorcs	12	–	39	16	7
Nagysimonyi	10	3	14	6	5
Sitke (Kissitke)	39	7	17	–	–
Sitke (Nagysitke)			68	37	21
Ostffyasszonyfa	22½ (?)	4	42	33	21
Csönge		–	52	43	26
Kenyeri	14	–	18	17	27
Kechked	8	3	27	30	13
Mikulosfalua	4 (?)	3	16	19	–
Pápoc	6	2	29	32	–
Egyházaskesző	15	1	20	16	–
Hymusku	–	–	–	5	–
	223½	39	521	391	208

4. táblázat

TELEPÜLÉS	NEM ADÓZÓK MEGOSZLÁSA (1555) ⁶⁹				
	<i>libertini</i>	<i>inquilini</i>	<i>pauper</i>	<i>deserta</i>	<i>combusta</i>
Magyargencs	–	6	–	4	–
Kemenesmagasi	1	–	2	–	–
Kemenesszentmárton	–	–	3	–	–
Nagysimonyi	–	–	–	2	1
Sitke	2	5	–	–	–
Ostffyasszonyfa	4	–	–	–	–
Kechked	1	–	2	–	–
Mikulosfalua	–	3	–	–	–
Pápoc	–	–	1	1	–
Egyházaskesző	1	–	–	–	–
	9	14	8	7	1

5. táblázat

A hiányzó településeken nincsenek nem adózók. A viszonylagos „békeévek” egyikében, 1555-ben már találunk elhagyott és felégetett portát is.

67 Az évenkénti bontásban szereplő adatok forrása az első táblázat azonos évi adatainál hivatkozottal egyező.

68 Az adatok portánként történő értelmezése nem egyértelmű, a portára utaló „p” jelzés csak ritkán és ellentmondásosan szerepel.

69 Az adatok forrása az első táblázat azonos évi adatainál hivatkozottal egyező.

TELEPÜLÉS	NEM ADÓZÓK MEGOSZLÁSA (1570) ⁷⁰						
	<i>officialis</i>	<i>servitor</i>	<i>inquilini</i>	<i>pauper</i>	<i>nova ...</i>	<i>deserta</i>	<i>combusta</i>
Magyargencs	–	4	8	9	–	15	–
Kemenes- hőgyész	–	4	25	13	2	2	–
Kemenes- magasi	–	1	3	–	3	5	–
Kemenes- szentmárton	–	3	4	4	–	–	–
Kemenes- sömjén	–	6	11	10	1	5	9
Kemenesmi- hályfa		10	4	7	3	8	–
Tokorcs	–	5	4	15	–	13	2
Nagysimonyi	–	–	5	3	–	6	–
Sitke (Kissitke)	–	8	–	3	–	6	–
Sitke (Nagysitke)	–	7	20	15	–	23	3
Ostffyasz- szonyfa	–	12	14	3	–	12	1
Csöngge	–	8	24	9	–	5	6
Kenyeri	–	–	4	–	14	–	–
<i>Kechked</i>	–	–	12	7	–	–	–
<i>Mikulosfalua</i>	–	–	12	4	–	–	–
Pápoc	1	–	8	11	3	6	–
Egyházaske- sző	–	8 (?)	10	2	–	–	–
	1	76	176	115	26	106	21

6. táblázat

1570-ben már sok az elhagyott porta, meghaladja az ez évi adóztatható portaszámot, de ennek ellenére még elég sok az új házas (valószínűleg beköltöző), bár nem a felégett helységekben.

⁷⁰ Az adatok forrása az első táblázat azonos évi adatánál hivatkozással egyező.

TELEPÜLÉS	AZ ÚJ HÁZAS, ELHAGYOTT ÉS FELÉGETETT PORTÁK SZÁMA ÉS MEGOSZLÁSA					
	1588 ⁷¹			1596 ⁷²		
	<i>novuni; nova aedificia</i>	<i>deserta</i>	<i>combusta</i>	<i>novuni; nova aedificia</i>	<i>deserta</i>	<i>combusta</i>
Magyargencs	–	2	–	–	–	–
Kemenes-hógyész	5	3	–	–	2	–
Kemenesmagasi	2	3	–	–	8	–
Kemenesszentmárton	–	6	–	–	14	–
Kemenes-sömjén	2	11	2	–	23	–
Kemenes-mihályfa	3	14	1	–	41	–
Tokorcs	3	4	–	–	7	–
Nagysimonyi	–	5	–	–	5	–
Sitke (Nagysitke)	2	10	–	–	15	–
Ostffyasszonyfa	1	14	–	–	18	–
Csönge	3	12	–	–	–	24
Kenyeri	–	4	–	–	16	–
<i>Kechked</i>	4	8	–	–	17	–
<i>Mikulosfalva</i>	–	2	–	–	–	–
Pápoc	1	10	–	–	–	–
<i>Hymusku</i>	2	–	–	–	–	–
	28	108	3	–	166	24

7. táblázat

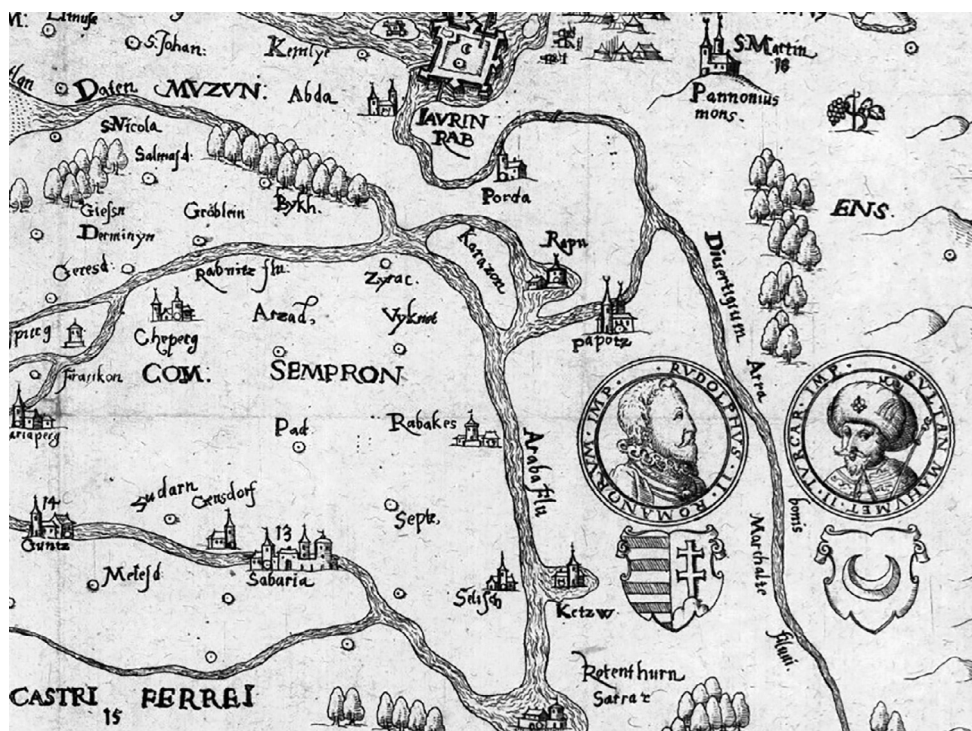
1588-ban még az új házas és az elhagyott porták száma is közel azonos az 1570. évvel. 1596-ra már jelentős a pusztulás, egy adózó portára 6½ elhagyott porta jut, a felégetett porták száma pedig megközelíti, illetve a behódoltakat nézve egyezik az adóztatható portaszámmal.

Ezt a hódoltsági helyzetet szemlélteti *Levinus Hulsius* (1550–1606) „*id: Septemb.*

1595.” dátumozással ellátott térképe, melyen a hódolt részeket a tornyokon látható (Győr esetében a várban lévő) félhold jelzi. A térkép tanúbizonyossága szerint ekkor *IAVRIN RAB* (Győr), *Abda* (Abda), *Kapu* (Kapuvár), *Papotz* (Pápoc) és *Papa* (Pápa), *S. Martin* (Pannonhalma), illetve ezek térsége a hódoltság részét képezte.

71 Az adatok forrása az első táblázat azonos évi adatainál hivatkozással egyező.

72 Az adatok forrása az első táblázat azonos évi adatainál hivatkozással egyező.

1. kép. 1595. évi térképrészlet

<https://mapy.mzk.cz/mzk03/001/052/245/2619316426/> (Megtekintve: 2024. február 7.)

A térképről hiányzik a győri püspök keszői végvára, amelyről 1596. január végén Vas vármegye közgyűlési jegyzőkönyve még azt írja, hogy a püspök úr „nem tudja elegendő élelmiszerral ellátni az ellenség végein levő, Kesző nevű várában állomásozó őrséget”⁷³, a későbbi adatok már a megépítését sürgetik.

79 Tóth Péter: Vas vármegye közgyűlési jegyzőkönyveinek regesztái. 1., 1595–1600. Szombathely, 1989. (továbbiakban: Tóth, 1989.) 54. p. (Vas megyei levéltári füzetek; 2.)

Azonosítási problémák

A vizsgált években az egyes települések név alakjait szemügyre véve (visszatérve az első szakaszban felvetett azonosítási problémákra) az alábbiak állapíthatók meg.

Kemenesszentmárton: a vizsgált években *Zenthmarton*, *Zentmarton*, *Zenth Marton*, *Senth Marton*, *Zent Marthon* névalakokban szereplő helység. Így az 1574–1595 közötti defterben található **MARTONFALVA** minden bizonnyal a Jánosháza melletti Martonfával (*Martonfalwa*)⁷⁴ azonos – ez

74 MNL OL CP E158 11. köt. 826. p. („Török Bálint deákja” Martonfalvay Imre születési helye, kinek emlékirata a kor értékes dokumentuma – az adózó személyek egyikét is azonos néven említik.)

estben nem világos, hogy miért nem a já-nosházi náhijébe sorolták.

Mikulosfalua: a vizsgált években *Zenthmyklosfalwa*, *Zentmyklos*, *Zenthmiklos*, *Zent Myklos falwa*, *Zenthmyklosfalua*, *Zenth Myklosfalwa*, *Zenth Miklossfalwa* névalakokban szereplő helység. Nem zárható ki az azonosság, de a két defter szerinti SZENTMIKLÓS máshol is lehet. Az 1570. évi defterben a pápai náhijéhez tartozóan két SZENTMIKLÓS is található eltérő adóval, az 1574–1595 közöttiben a sárvári náhijéhez tartozóan egy szerepel, valószínűleg az egyik 1570. évi áthelyezése (ugyanis ez az adóérték alapján egyezik a 1589. november 13-i tímár⁷⁵-változásban szereplővel: „Szentmiklós (tartozik Sárvárhoz) 500 akcse tímár⁷⁶); de az 1590. október 8-i változásban⁷⁷ újra előkerül egy Pápához tartozó Szentmiklós 500 akcse adóval. Karácson lábjegyzetei szerint az elsőként említett Sárszentmiklóssal (Fejér megye), a másik pedig „talán” Tápszentmiklóssal (Győr megye) lehet azonos.

Megítélésem szerint a keresett SZENTMIKLÓS a vizsgált kistérséghez tartozó, de nem *Mikulosfalua*, hanem az 1496. évi oklevélben említett Szentmiklós (*Zenthmyklos-e.1496*⁷⁸) Sitke térségében. Ezt egyébként az időbeliség vizsgálata is igazolni látszik – *Mikulosfalua* csak 1588-tól tekinthető behódolt helységnek.

Kérdéseket vet még fel a Vönöckként azonosított VISZCSEGE és VONOK, vala-

mint érzésem szerint *KEMENES-MAGASI* sincs teljesen rendben.

Vönöck: a vizsgált két évben *Vin(n)izk* (?), *Veneczk* névalakokban szereplő helység (o betűs írásmód a középkorban csak 1265-ben fordul elő)⁷⁹. Így *VONOK* azonossága nem zárható ki, *VISZCSEGE* azonban nem csak névtanilag problémás – a hivatkozott defterben *VISZCSEGE* négy adózó kapuval (portával) szerepel, viszont a vönöcki egytelkesek száma ennek közel ötszöröse. Arra egyébként máshol⁸⁰ is van példa, hogy a törökök az egytelkeseket is adóztatták.

Kemenesmagasi: a vizsgált években *Magasy*, *Magassj*, *Magassaj*, *Maghassj* névalakokban szereplő helység. A Kemenes előtag használata 1906 utáni⁸¹, elképzelhető azonban, hogy a defterben azonosított *KEMENES-MAGASI* ekkor is két települést takar (mint később: Magasit, és az 1906-ban is hozzá tartozó Kemenes pusztát).

Lánkapusztá: a „NAGY SITKE” tartozékaként említett „La(n)ka pusztá”⁸² problémája is hasonló. A jelenlegi Lánkapusztával csak akkor lehet azonos, ha a *Lanka* víznév másodlagos név – a 18. században a településnévből keletkezett. Ennek oka, hogy a 16. században a mai Lánkapusztá térségében még nem a Lánka patak folyt, hanem a Herpenyő.⁸³ Lehetséges az is, hogy a 16. századi „La(n)ka pusztá” volt máshol (az akkori Lánka Herpenyővel való összefolyása előtt, Sitke mellett).

75 Kisebb jövedelmű szolgálati birtok.

76 Karácson Imre: Török–Magyar Oklevéltár (1533–1789). Bp., 1914. (továbbiakban: Karácson, 1914.) 156. p.

77 Karácson, 1914. 169. p.

78 A Magyar Nemzeti Levéltár adatbázisai. Collectio Diplomatica Hungarica. A középkori Magyarország levéltári forrásainak adatbázisa. Internetes kiad. (DL–DF 5.1) Bp., 2009. (továbbiakban: DL) 46367. (Megtekintve: 2024. február 6.)

79 Csizsár Zoltán: A történelmi Kemenes–vidék ómagyar településnevei. = VSZ, 2023. 1. sz. 79., 80. p.

80 Sz. Simon, 2014. 76., 77. p.

81 Csizsár Zoltán: Kemenes. = VSZ, 2020. 4. sz. 439. p.

82 Vass, 1982. 44. p.

83 Csizsár Zoltán: Vulgo Herpenye dicta. = VSZ, 2018. 2. sz. 201. p.

Összegzés

A közigazgatás korabeli adatai alapján, a 16. század közepétől jól követhető a történelmi Kemenes-vidék török kori státusza. Az Oszmán Birodalom és a Magyar Királyság területe között egy széles területsáv hódoltsági peremvidék (török–magyar *condominium*⁸⁴ vagy Sz. Simon Éva találó könyvcíme szerint: hódoltságon kívüli „hódoltság”) jött létre, melynek kiterjedése az események függvényében változott.

Egy 1577. évi naplóbejegyzés szerint a hódoltatás módszere: „a portyázó törökök nagyobb csoportjai rajtaütöttek egy-egy területre, ahonnan a lakosság egy részét elhurcolták, majd megkezdődött az alkudozás, tűzzel, karddal vagy ígérettel”⁸⁵.

A hódoltatás már Buda 1541. évi bevételével kezdetét vehette, hogy mikor érte el a Kemenes-vidéket pontosan nem tudjuk. Török támadás már ezt megelőzően is érte a térséget, első esetben talán 1529 késő őszén a Bécs alól Budára visszavonuló török főerőt kísérő csapatok portyázásai érthették el. Pápa bevételével is próbálkoztak, de mivel Pápa várát nem tudták elfoglalni, a környező falvakat égették fel.⁸⁶

A fenti adatok 1557 körül (1556 végén) és a dokumentált 1582. évi behódolást követően, az 1596 körüli években mutatnak jelentős változást.

Az 1556. évi támadás talán kapcsolatban lehet Bedy Vince egy téves adatával: „1566-ban *Thuigon budai basa elfoglalta Pápócot*”⁸⁷. Bedy ezt Keresztély Ágost (1666–1725) győri püspök és esztergomi érsek irataira hivat-

kozva közölte, a megadott év és *Thuigon* (Tujgun) budai pasa⁸⁸ összetartozása azonban kizárható, mivel Tujgun már 1559-ben meghalt.⁸⁹ Valószínűleg az évszám megadása téves – 1556 helyett 1566 kerülhetett valamelyik iratba.

Későbbi támadásról is tudunk, egy 1570. augusztus elején kelt jelentés szerint „a *Rába folyón túli rész a török által elpusztított*”⁹⁰ – a Rába folyón túli részen a Rábától keletre eső terület értendő.

1582-ből két eset ismert: télen a törökök a Balaton jegén átkelve a rabolták a Kemenesalját,⁹¹ a június végi nagy előkészületek⁹² után pedig Kara Ali fehérvári bég csapatai már a Rábát is átlépték.

A térség „teljes feldúlása” azonban csak Szinán pasa nagyvezír hadjáratában, a „tizenötéves háború” elején történt. 1594 nyaráról a hadműveletek a Dunántúl északnyugati felét is elérték, szeptember 15-én Szentmárton (Pannonhalma), majd 29-én Győr is megadta magát, október végén a nagyvezír fia, Mehmed beglerbég Pápát is bevette.⁹³ 1594-re tehető a győri–pápai beglerbégység létesítése is, amely a várak visszafoglalásáig (három, illetve négy évig) létezhetett, az ekkori állapotot mutatja a fenti 1595. évi térképrészlet.

1596-ban Vas vármegye közgyűlési jegyzőkönyveiben is van utalás „a törökök és a tatárok az elmúlt esztendőben teljesen feldúlták és végigpusztították ezt a területet, s azt mondják csak némely adófizető tért vissza”; „némelyik falu népe már elhagyta a lakhelyét, s mások is költözöben vannak”⁹⁴

84 Közös birtok.

85 Sz. Simon, 2014. 213. p.

86 Veress D. Csaba: Várak a Bakonyban. A veszprémi, pápai és palotai vár hadtörténete. Bp., 1983. (továbbiakban: Veress D., 1983.) 31. p.

87 Bedy Vince: A pápói prépostság és perjelség története. Győr, 1939. (továbbiakban: Bedy, 1939.) 14. p. (Győregyházmegye múltjából; 6.)

88 'Katonai-közigazgatási tisztségnév' – köznyelvi megfelelője: basa.

89 Csiszár Zoltán: Pápoc településtörténete (13–19. század). = VSZ, 2020. 3. sz. 280. p.

90 Vass, 1982. 36. p.

91 Sz. Simon, 2014. 190. p.

92 Vass, 1989. 217. p.

93 Veress D., 1983. 143. p.

94 Tóth, 1989. 62. p.

Bár két török történetíró szerint Szinan basa az elfoglalt területek pusztítását és feladását személyesen tiltotta, biztosan tudjuk, hogy voltak kivételek. Erre nem csak a fenti 1596–1598. évi adatok utalnak, Ankerreith Ádám pápoci prépost 1599. május 24-én Vas vármegye törvényszéke előtt „kéri a Pápóc possessióban lévő jószágaira vonatkozó házösszeírások helyesbítését, tekintettel arra, hogy ezek a jószágok Győr várának az ostroma idején teljesen elpusztultak és még mostanra sem épültek újjá, hanem pusztán állnak”.⁹⁵

1599-re a dikális összeírásokban a hódolt státuszra már nincs utalás. A török erőfölénye azonban továbbra is meghatározó tényező maradt, a 17. század Kanizsa (Nagykanizsa) 1600. évi elfoglalásával veszi kezdetét.

A magyar és török közigazgatás fennmaradt dokumentumainak köszönhetően 19 (a kérdéses KAGYRAT⁹⁶ számbavételével pedig 20) 16. századi település létezéséről van adatunk, ezek között Kemenesszentpéter kivételével minden mai helység, ekkor is létező nagyobb település volt.

A bevezető részben említett 47 feltételezhetően lakott helyből 27 (vagy 28) helységre a fent hivatkozott közigazgatási iratokban nem lelünk adatot, bár ezek némelyike más forrásban még megtalálható pl.: *Chataber folua* (Csatabér –1567⁹⁷).

A tanulmány részét képező azonosítások hozadékaként, két vélhetően a történelmi Kemenes-vidékhez tartozó vagy ezzel határos település *Zenthmyklos* -e.1496, és az ennek közelébe eső *Bayth* -e.1422⁹⁸ is

előkerült. Viszont a Mersével néha együtt kezelt *Hymusku*, úgy tűnik, hogy inkább Marcal-menti település lehetett.⁹⁹

Meglepetésemre a fehérvári szandzsák 1570. évi defterében két máshol fekvő „Kemenes” is fellelhető, a sárvári körzetbe sorolt *KEMENES-ISTVÁN(D)*¹⁰⁰ és a somlói körzetű *KEMENES*.¹⁰¹ Megítélésem szerint ez a két településnév is arra utal, hogy a középkori Magyarországon az ómagyar *kemen* névszóból vagy személynévből származtatható „Kemenes”¹⁰² helynévként való használata elég gyakori lehetett.

99 A térséghez tartozás pontos megállapítása nem mindig lehetséges, pl. a fenti Szentmiklós és Bajt bár biztosan a jelenlegi Alsó-Kemeneshát területén volt, a történelmi Kemenes-vidékhez tartozása mégsem egyértelmű. A VSZ 2023. évi 1. és 3. számában közölt tanulmány azokat a helységeket próbálta számba venni, amelyek a történelmi Kemenes-vidék részét képezhették, vagy legalább ezzel határosak lehettek (pl. *Kanatha*). A Marcal melléki települések (pl. Merse) esetében ez már nem valószínűsíthető, elképzelhető, hogy a VSZ 2023. évi 3. számában szerepeltettek között több Marcal-menti település is lehet.

100 Vass, 1989. 103., 127. p. (Megjegyzés: a két helyen nem azonos alak szerepel.)

101 Vass, 1989. 117., 127. p. (Megjegyzés: a somlói náhi-jéhez való tartozása csak a helynévmutatóban van feltüntetve.)

102 Csizsár Zoltán: Kemenes. = VSZ, 2020. 4. sz. 430–439. p. (Megjegyzés: jelenlegi ismereteink szerint az ómagyar *kemen* szóból származtatható 12–16. századi helynevek száma meghaladja a harmincat.)

95 Tóth, 1989. 193. p.

96 Sz. Simon, 2014. 68., 258. p.

97 A pápoci prépostság iratai. Schriften der pápocer Propstei. Szerk. Vajk Ádám. Győr, 2003. (továbbiakban: Vajk, 2003.) 24. p. (A Győri Egyházmegyei Levéltár kiadványai. Segédletek; 2.)

98 DL 68339.